

Anmeldelse af “Noa”

Jens Bruun Kofoed

Fjellhaug International University College & Copenhagen Lutheran School of Theology

jbk@dbi.edu

Titel: “Noah”
Filmselskab: Paramount Pictures 2014
Instruktør: Darren Aronofsky
Script: Darren Aronofsky og Ari Handel
Cast: Russell Crowe (Noa), Jennifer Connelly (Naameh), Ray Winstone (Tubal-Kain), Anthony Hopkins (Metusalem), Emma Watson (Ila), Logan Lerman (Kam), Douglas Booth (Sem), Leo McHugh Carroll (Jafet)

En ikke-film

Det er fristende at kritisere filmen “Noa” for alt det, den *ikke* er. Det er *ikke* en film om dén Noa, der ifølge 1 Mos 6,9 var “en retfærdig mand, uadelig blandt sine samtidige,” og som “vandrede med Gud.” I hvert fald ikke, hvis retfærdighedsbegrebet og vejmetaforen skal defineres i lyset af den bibelske kontekst. Filmens Noa genfortæller godt nok skabelsesberetningen i pagt med teksten i 1 Mos 1, men fortællingen ledsages af billeder, som tager udgangspunkt i en evolutionær forståelse af livets oprindelse. Den avancerede graviditetstest, som Naameh foretager for Ila, er ikke bare udtryk for kunstnerisk frihed, men for en varselstyding, som er fremmed for den bibelske virkelighedsforståelse. Selvom der kan findes argumenter for “the Watchers” – *vægterne* – i de kryptiske tekster om kæmperne i 1 Mos 6,4 umiddelbart forud for vandflodsberetningen og i Danielsbogen 4:14 og 17, så er disse stenmonstres rolle i filmen først og fremmest baseret på de langt senere og apokalyptiske Enoks- og Jubilæerbøger.¹ Det er også mere end almindelig kunstnerisk frihed, når dén menneskehed, som Gud ifølge 1 Mos 6,13 besluttede “at gøre en ende på,” blev repræsenteret i arken i form af Tubal-Kain, og i første omgang overlevede vandfloden. Endelig er Guds kommunikation med Noa i filmen langt mindre *verbal* og langt *mere* diffus og indirekte, end det bibelske forlæg lægger op til med sit “Gud *sagde* til Noa.”

En film om ondskab

Men netop fordi filmen *ikke* er en film om den i bibelsk forstand *retfærdige* Noa, så er disse kritikpunkter måske ikke så relevante endda. For filmen fortjener selvfølgelig at blive anmeldt for hvad den *er* og ikke for hvad den *ikke* er. Og “Noa” er intet mindre end en mesterlig og langt på vej også “bibeltro” film om ondskab. For det første skildrer den på en overbevisende måde de konsekvenser af syndefaldet, som ifølge de bibelske tekster nåede et punkt, hvor “jorden var fordærvet og fyldt med vold” (1 Mos 6,11), og som fik Gud til at gribe ind med død og ødelæggelse med den i bibelsk forstand *retfærdige* begrundelse, at “[mennesket] er skyld i, at jorden er fuld af vold” (1 Mos 6,13). En af de væsentlige pointer i filmen i denne

¹ Det er værd at bemærke, at Gregor fra Nyssa (ca. 331 – 394) var åben for at selv Satan ville blive forsonet med Gud til sidst. Og selvom hans forståelse var stærkt kontroversiel i den østlige kirke, er der stadig mange ortodokse Kristne i dag, som i hvert fald *håber* på at dette vil ske.

sammenhæng er Noas konstatering af, at *alle* er strafskyldige, inklusive ham selv, og at hverken han eller hans familie derfor har fortjent at overleve. Hans overbevisning om, at han og hans familie udelukkende bliver udvalgt til at sikre *resten* af skaberværket en ny begyndelse, og at en del af hans opgave derfor er, at forhindre sine sønner i at få børn, så mennesket uddør, er en stærk understregning af *denne* pointe. At Tubal-Kain får lov til at redde sig ombord i arken og "smitte" Kam med sin ondskab er en genistreg fra instruktøren Darren Aronofskys side, fordi det netop understreger, at ondskaben er blevet en del af menneskets natur, og at arken derfor ikke var en befrielse fra ondskaben, men udelukkende for dens velfortjente straf. Alle i arken erfarede, hvordan "synden lurede ved døren," og hvordan de som deres forfader Kain heller ikke formåede "at herske over den." Vandfloden straffede menneskets ondskab, men formåede ikke at udrydde den. Det illustreres tydeligt af den måde den overlevende families liv på den "nye" jord skildres. Der er nok sket en forbedring i forhold til tiden *før* vandfloden, men det er tydeligt, at mennesket stadig bærer kimen i sig til det samme fordærv, som udviklede sig så katastrofalt *før* vandfloden.

Religionskritik

Filmens mest overraskende bidrag er imidlertid dens skildring af en *anden* type ondskab, end den moralske eller ugudelige ondskab, som i filmen repræsenteres af alle "de andre" med Tubal-Kain i spidsen. Filmen handler nemlig også om *Noas* retfærdighed. Altså ikke om den i bibelsk forstand *retfærdige* Noa, men om den retfærdighed, som Noa *repræsenterer*, og som vel bedst kan karakteriseres som religiøs fanatisme. Noa tror og er overbevist om, at han har forstået, hvad Gud har "sagt" til ham, og at han virkelig repræsenterer Gud retfærdighed i dét, han *gør*. Hvor dybt det end skærer ham i hjertet, følger han *næsten* til det sidste sin overbevisning om Guds retfærdighed, og selv når han på "den nye jord" bryder sammen og søger forsoning med sin familie, sker det uden eksplicit indrømmelse af, at han havde taget fejl i sin forståelse af Guds retfærdighed. Familiens reaktion på Noas "kaldsbevidsthed" fremstår som en stærk kritik af Noas overbevisning og den ødelæggelse, den har forvoldt i familiens liv. Filmens budskab er måske netop at afsløre, hvordan en sådan blind, menneskefjendtlig og ukærlig fanatisme lukker øjnene for den *virkelige* retfærdighed, og at der – som praktiseret af Kam, Shem og Naameh i filmen – er brug for at tale med store bogstaver og for at sætte handling bag ordene, hvis en sådan *uretfærdig* fanatisme skal forhindres i at præge menneskeheden og ødelægge menneskelivet. Måske er det her, vi skal lokalisere filmens vigtigste budskab: Enten er *Gud* er ond fordi Noa *har* forstået Guds retfærdighed korrekt eller også er *Noa* er ond, fordi han *har misforstået* Guds retfærdighed og dermed den opgave, han blev kaldet til. I det første tilfælde kommer filmen i virkeligheden til at fremstå som et stykke religionskritik, der måske i form men ikke rent sagligt adskiller sig fra nyateismens kritik af religionens ansvar for krig og ufred i verden. Hvis det sidste er tilfældet, er det på mange måder *kvinderne* i filmen, som kommer til at stå som heltene, eftersom det er dem, der repræsenterer budskabet om at Noa har misforstået hvad sand retfærdighed i virkeligheden er. Det gælder både Kams *wife-to-be* Nael, som gerne ville reddes, og som Noa *burde* have reddet, men som han efterlod til den sikre død. Det gælder Noas kone Naameh, der som den eneste *virkelig* tager bladet fra munden og forsøger at afsløre det ukærlige og det uretfærdige i sin mands overbevisning. Og det gælder Ila, som med sit ikke-voldelige forsvar for sine tvillinger udstiller Noas misforståede brug af vold i retfærdighedens navn.

Retfærdighed og barmhjertighed

Instruktøren Darren Aronofsky har til *Christianity Today* udtalt, at han og Ari Handel, som er medforfatter til filmens *script*, har arbejdet ud fra en forståelse af adjektivet 'retfærdig' som "a perfect balance of justice and mercy, og Ari Handel antyder i samme interview, at filmen eksponerer en ubalance mellem "justice and mercy" i Noas overbevisning. Til forskel fra Abraham, som i 1 Mos 18-19 går i forbøn for Sodoma, gør Noa ikke antydning til en sådan barmhjertighedshandling: "[Abraham] said, 'Don't, don't. What if there are 50 righteous men? What if there are 10?' But Noah didn't say, 'God, don't.' Noah just built the boat. So it's not that he was a bad man, but where was the mercy in that?"² Noget tyder altså på, at forfatterne til filmens *script* ønsker at fremstille Noa som en, der nok handler i god tro på retfærdigheden, men som alligevel handler ubarmhjertigt. Aronofsky og Handel betragter selv filmen som en slags jødisk *midrash* over vandflodsberetningen, og siger videre i interviewet, at "[w]ithin our tradition, being Jews—a long tradition of thousands of years of people writing commentary on the biblical story—there isn't anything we're doing that's out of line or out of sync, but within that, you don't want to contradict what's there. In all the midrash tradition, the text is what the text is. The text exists and is truth and the word and the final authority. But how you decide to interpret it, you can open up your imagination to be inspired by it." Heri har Aronofsky og Handel sikkert ret, eftersom jødisk *midrash* er notorisk fri og opfindsom i sin fortolkning af bibelteksterne. På baggrund af en kristen fortolkningstradition, som stræber efter at forstå den *forfatterintenderede* mening i bibelteksten, må det imidlertid indvendes, at filmselskabets officielle trailer går for langt, når det hævdes, at "[w]hile artistic license has been taken, we believe that this film is true to the essence, values and integrity of a story that is a cornerstone of faith for millions of people worldwide."³ Filmen er, som begrundet foroven, *ikke* en film om den i bibelsk forstand retfærdige Noa, men om Noas misforståelse af Guds retfærdighed, og løsrevet fra vandflodsberetningens bibelske kontekst efterlader filmen os udelukkende med kvindernes antydning af, hvad Guds retfærdighed i virkeligheden er eller burde have været. Det er i og for sig positivt, eftersom de på mange måder giver udtryk for dén barmhjertighed, som ifølge den bibelske beretning netop fik Gud til at frelse Noa og hans familie. Og filmen giver jo så en oplagt mulighed for at diskutere disse "antydninger" i forhold til den virkelighedsforståelse og definition af retfærdighed, som findes i den bibelske kontekst.

Legitimeret vold

Samtidig bidrager filmen også til diskussionen om religiøs fanatisme ved at sætte spørgsmålet om legitimeret vold på dagsordenen. Filmen stiller tydeligt spørgsmålstegn ved det legitime i Noas forsøg på at dræbe Ila tvillinger, og afdækker dermed det dybereliggende spørgsmål om *hvem*, der har ret til at definere, hvad retfærdighed er. At vi også her overlades til antydninger er vel på mange måder indbegrebet af filmkunst. Stærkest antydes det illegitime i Noas retfærdighedsbegreb måske af Kam, der med sin eneste *verbale* kommentar til Noas handlinger tvinger ham til at forholde sig til hans *wife-to-be* som et menneske, der både havde behov for og som gerne ville reddes: "Her name was Nael!" Men også Naameh og Ila mere end antyder, at Noa handler med hjemmel i et retfærdighedsbegreb, han *tror*, er Guds, men som han i virkeligheden selv har defineret. Tilbage står spørgsmålet om hvad *Guds* retfærdighed er, og hvilke handlinger denne retfærdighed legitimerer. Igen er antydningerne for så vidt positive, eftersom især

² Peter T. Chattaway, "Darren Aronofsky Talks to CT about 'Noah'," *Christianity Today* March 25, 2014. Tilgængelig online på <http://www.christianitytoday.com/ct/2014/march-web-only/darren-aronofsky-interview-noah.html>. Læst 24. april 2014.

³ Traileren er tilgængelig på <http://www.imdb.com>. Tilgået 24. april 2014.

Naameh har forstået, at Gud ville frelse alle, der gik ombord på arken, og at enhver voldshandling mod de "frelste" passagerer derfor var illegitim. Men det forbliver Naamehs fortolkning af *Noas* drømmesyner, at det forholder sig således, og filmen opererer dermed ikke med en åbenbaring fra Gud, som verbalt og eksplicit definerer, hvad retfærdighed er, og om det er legitimt, at Gud lader mennesker dø – hvad enten det sker i en kataklysmisk vandflod eller ved et menneskes hånd. Og det er næppe tilfældigt, at Gud aldrig bliver "bibelsk eksplicit." Aronofsky har således udtalt, at "hopefully our telling resonates with all sorts of people, Jewish or Christian, atheists or believers,"⁴ og et andet sted, at "it's wrong when you talk about the Noah story to talk about it in that type of believer-nonbeliever way because I think it's one of humanity's oldest stories. It belongs not just in the Judeo-Christian-Islamic tradition. Everyone on the planet knows the Noah story."⁵ En tavs Gud er så godt som en ikke-eksisterende Gud, og i en sådan virkelighedsforståelse overlades det helt og aldeles til mennesket at definere, hvad retfærdighed er, og hvilke handlinger en sådan retfærdighed legitimerer. Og at dømme udfra Aronofskys udtalelser og hans fremstilling af *Noas* drømmesyner, stiller han sig kritisk overfor definitioner af retfærdighed og forankring af handlinger i religiøse ude-af-kroppen oplevelser, mens han lader Ila udtrykke sin egen tilgang når hun siger, at det "Gud" i virkeligheden ønsker er, at *Noa* – som repræsentant for *mennesket* – skal tage stilling til, om menneskeheden er værd at redde.

Slangeskindet

Og så må en anmeldelse af "Noah" naturligvis også kommentere den mest raffinerede genstand i filmen, nemlig *slangeskindet*. Da vi var på vej ud af biografen var det faktisk min teenagesøn Mikkel, som foreslog, at slangeskindet symboliserede slangen *før* den skiftede ham og blev til en *ond* slange. Og selvfølgelig har han ret. Slangeskindet repræsenterer det tabte paradys, og dermed også *velsignelsen*. Så når Lemek velsigner Noa må han selvfølgelig bruge slangeskindet til at symbolisere indholdet af og formålet med velsignelsen: "The Creator made Adam in his image and then placed the world in his care. This is your world now, your responsibility. May you walk alongside the Creator in righteousness." At filmen lader ham – og senere Noa – gøre det, som jøder senere skulle gøre det med deres *tefillin* 'bederemme,' er kun med til at understrege symbolikken. At både Tubal-Kain og Kam må afgive slangeskindet er derfor også uundgåeligt. De personificerede *ikke* det, som slangeskindet stod for. Kam bliver dermed filmens tragiske karakter, eftersom han faktisk stod med muligheden for at repræsentere det, som slangeskindet stod for, da Tubal-Kain overlod ham det. Hans tøv i forbindelse med angrebet på hans far antyder, at han på dette tidspunkt stadig var i tvivl, mens hans opgivelse af slangeskindet på den "nye" jord viser, at han stillet overfor sin fordrukne og skamfuldt nøgne far ikke længere magtede at forbinde slangeskindet med noget godt. Måske især fordi Noa aldrig – som det var tilfældet overfor Naameh, Sem og Ila – nåede at indrømme sin faderlige mislykkethed overfor ham. Selvom filmen slutter med forsoning og velsignelse sidder man derfor alligevel tilbage med blandede følelser. For da Kam gik sin vej, gik en ottendedel af den nye jords befolkning fortabt. Og Noa fik egentlig aldrig sat ord på hvor stor en nåde det var, at Gud besluttede at frelse et menneske med så store vrangforestillinger – og deraf følgende *mishandlinger* – som ham.

⁴ Rob Bricken, "Darren Aronofsky explains why Noah isn't just for believers," *io9.com* 17. Marts 2014. Tilgængelig på <http://io9.com/darren-aronofsky-explains-why-noah-isnt-just-for-believ-1545648721>. Læst 25. april 2014.

⁵ Jake Coyle, "Darren Aronofsky's 'Noah' Finds Rough Seas In The Leadup To March 28 Release," *Huffington Post*, 21. Marts 2014. Tilgængelig på http://www.huffingtonpost.com/2014/03/21/darren-aronofsky-noah_n_5008204.html. Læst 25. april 2014.

Ressourcer

Damaris Media: <http://www.damaris.org/noah>

The Gospel Coalition: <http://thegospelcoalition.org> > søgning på "Noah"

Biologos: <http://biologos.org/search?s=noah>

R. R. Reno, *Genesis*. Brazos Theological Commentary on the Bible. Grand Rapids: Brazos Press, 2010